

Harry C. Campbell
ExLibris Association, Toronto

IFLA: könyvtári egyetemesség egy megosztott világban*

Az IFLA fejlődése töretlenül folytatódott a 20. század negyedik negyedében is. Új alapszabály elfogadása, középtávú tervezés, szilárd szervezeti keretek kialakítása és a magprogramok megindulása jellemezte e korszakot. Az évezredfordulón újabb tartalmi és szervezeti változtatások igénye jelentkezett.

Egy nemzetközi könyvtári szervezet, amely állandóan fejlődik

Brüsszelben 1977-ben tartották a könyvtári világkongresszust és az IFLA 50. évfordulós közgyűlését, s az azóta eltelt negyedszázad minőségi és mennyiségi változásokat hozott az IFLA hatókörének kiterjedésében és programjában. Ezek összefoglalására vessünk egy rövid pillantást azokra a változásokra, amelyek 1977 és 2002 között az IFLA egymást követő elnökei alatt következtek be.

Preben Kirkegaard (1974–1979), korábban az IFLA kincstárnoka és a dán Királyi Könyvtár- és Információtudományi Főiskola (Koppenhága) igazgatója ismételt „az új IFLA”-ról szólt. Az elnök és az új végrehajtó bizottság egy új szervezeti struktúrát örökölt, miután a közgyűlés Lausanne-ban (1976) jóváhagyta az új alapszabályt és eljárási szabályzatot. Annak az ülésnek a témája az IFLA új küldetése és formája volt, s az ott hozott döntések átalakították az IFLA szervezetét és irányítását, módosították a nevét is.

Az új IFLA már nemcsak a – főképpen észak-amerikai és európai – nemzeti könyvtári egyesületek szövetsége lett, hanem most már az egész világból fogadott tagjaul egyedi könyvtárakat és információs intézeteket, s világszerte foglalkozott szakmai projektek menedzselésével. Minden tag szavazhatott a választásokon és üléseken, de a szavazati jogokat gondosan arányosították. Továbbá egyének is csatlakozhattak bárhol is a világból mint személyes tagok (1976 óta társult személyek néven), de nem kaptak szavazati jogot. Az üzleti életből és az információs iparból kereskedelmi szponzorok (1999 óta partnervállalatok néven) is beléphettek a tagok sorába. Az IFLA megújulásának további eleme volt, hogy 1974-től

két irányító testülete létezett: a végrehajtó bizottság, amely a politikáért, a tagság fejlesztéséért, a költségvetésért és a pénzügyekért volt felelős, és a szakmai bizottság, amely a tervezés irányításáért és az IFLA szaktevékenységeinek figyelemmel kíséréséért. A végrehajtó bizottságot a szavazati joggal rendelkező tagoknak a szövetség éves közgyűlésén jelen lévő küldöttei választották meg. A szakmai bizottság az egyes szakosztályok koordináló bizottságainak elnökeiből állt össze, s tagja volt a szakmai programok koordinálója is.

Az új szervezeti rend első próbájaként az IFLA folytatta azoknak az ajánlásoknak a végrehajtására irányuló munkáját, amelyeket az 1961-es párizsi, katalógizálási alapelvekkel foglalkozó nemzetközi konferenciát 1969-ben Koppenhágában követő nemzetközi katalógizálási szakértői értekezlet dolgozott ki. A Council on Library Resources (Washington, DC) három évre szóló anyagi támogatásával 1971-ben létrejött Londonban az IFLA katalógizálási titkársága. Ugyanabban az évben *Herman Liebaers* előterjesztette az *egyetemes bibliográfiai számbavétel (UBC)* gondolatát, s 1974-ben a londoni iroda neve IFLA Nemzetközi UBC Irodára változott.

A British Libraryval kötött megállapodás alapján hivatali helyiségekhez jutott a *Dorothy Anderson* irányítása alatt működő, kis létszámú iroda, amely az IFLA új, bibliográfiai számbavételi szakosztálya tagjainak szakmai segítségére támaszkodott. E megoldás tapasztalataiból fejlődtek ki azok a menedzselési módszerek, amelyeket hasznosítottak további magprogramegységek és tevékenységek létrehívásánál.¹ E magtevékenységek megszerve-

* IFLA: Library universality in a divided world. = IFLA Journal, 28. köt. 3. sz. 2002. p. 118–135.

zésében a nemzeti könyvtárak igazgatóinak konferenciája nagy szerepet játszott az IFLA és a világ nemzeti könyvtárai közötti együttműködés biztosításával. (Conference of Directors of National Libraries [CDNL] = önálló nem kormányzati szervezet, konzultatív státussal az IFLA-nál.)

Az 1970-es években élénk fejlődés támadt az Európában és Észak-Amerikán kívüli országok könyvtári egyesületeiben az iránt, hogy osztozzanak az IFLA információs és könyvtári tevékenységeiben, s megszerezzék maguknak a nemzetközi könyvtári közösségben való tagsággal járó előnyöket. A csendes-óceáni térségből több ország nemzeti könyvtári egyesülete csatlakozott (1970: Koreai Demokratikus Köztársaság, 1972: Szingapúr, 1973: Malajzia). Hasonló kezdeményezések indultak ki afrikai országokból is.

A végrehajtó bizottság időnként nehéz döntésekre kényszerült egyes nemzeti könyvtári egyesületek felvétele ügyében. 1981-ben felvették a tagok sorában a Kínai Népköztársaságot, noha ez megkívánta, hogy 1976-ben felfüggeszék a Kínai Köztársaság (Tajvan) könyvtári egyesületeinek tagságát, nem úgy az egyes könyvtáraikét. A Dél-afrikai Könyvtári Egyesület tagságát 1972-ben függesztették fel, de Dél-Afrika könyvtárai továbbra is intézeti tagok maradtak. Az IFLA 1993-as tényfeltáró küldöttsége jelentése nyomán a Library and Information Association of South Africa (LIASA) 1997-ben csatlakozott az IFLA-hoz.

A koppenhágai közgyűlésen (1979) választották meg az IFLA első női elnökét, *Else Granheimet* (1979–1985) Norvégiából, az oslói Közkönyvtári Igazgatóság igazgatóját. Elnöksége alatt Granheim csendes-óceáni és afrikai konferencián is elnökölt: Manilában 1980-ban és Nairobin 1984-ben.

Ugyancsak az ő elnöksége alatt 1982-ben egy második magprogramot is meghirdettek: a *kiadványok egyetemes hozzáférhetőségét* (UAP), amelynek központjául az IFLA nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési irodáját jelölték ki. Székhelye a British Library Document Supply Centre-ben (Boston Spa) volt, s *Maurice B. Line* lett az igazgatója. Ezt is, mint a nemzetközi UBC irodát, hathatósan támogatta a British Library.

1986-ban a *megőrzés és konzerválás* újabb magprogramját (PAC) indították. Központja 1992-ben költözött át Washingtonból Franciaországba, a Bibliothèque Nationale-ba. A határokat átszelő adatáramlás elnevezésű magprogramnak a National

Library of Canada (Ottawa) lett a házigazdája 1986-ban; 1988-tól *egyetemes adatáramlás és telekommunikáció* (UDT) néven fut tovább.

A nairobi (Kenya) konferenciát követően az IFLA végrehajtó bizottsága 1986-ban kezdeményezte a *harmadik világ könyvtárügyének előmozdítása* nevű programot, amelyet 1988-tól az ötödik magprogramként fogadtak el, s az IFLA hágai titkársága irányította.

A 80-as években az információs szolgáltatások és helyük a könyvtárakban kiemelt figyelmet kapott a különböző éves IFLA-konferenciákon. Az UAP és a világ információihoz való hozzáférés volt a témája az 1978-as ülésnek Strbske Plesóban (Csehszlovákia) és 1985-ben Chicagóban, s a következő években is napirenden maradt. Az 1985–1991-es periódusra *Hans-Peter Geht* (Stuttgart, NSZK) választották elnökké.

Margreet Wijnstroom, akit 1971-ben neveztek ki főtitkárrá, 1987-ben visszavonult. Őt *Paul Nauta* követte hivatalában, aki 1992-ig szolgált. Az IFLA 1986-ban ismét a csendes-óceáni térségben találkozott éves ülésén, amikor a Japán Könyvtári Egyesület látta vendégül a konferenciát Tokióban. Az Australian Library and Information Association, amely 1937-ben csatlakozott az IFLA-hoz, 1988-ban fogadta a konferenciát Sydneyben; a téma: *Éljünk együtt – emberek, könyvtárak, információ*.

1977-ben 102 ország különféle nemzeti könyvtári egyesületei voltak IFLA-tagok. Az egyesületi tagok száma azonban nagyobb volt, mert sok, hosszú könyvtári múlttal bíró országban több nemzeti egyesület is működött. Az éves közgyűléseken úgy szervezték meg a szavazást, hogy a nagyobb országok több szavazatot kaptak, s ezt a szavazati tömböt minden országban az egyik egyesület osztotta szét a tagok között. A nemzeti könyvtári egyesületek pénzügyi hozzájárulását az UNESCO-nak fizetett nemzeti tagdíjakhoz viszonyítva állapították meg, de limitálták az összeg felső határát.

Az IFLA tagsága 1990-re már 132 országból tevődött össze. Az intézeti tagok száma 941-re rúgott, a társult személyeké 178-ra. Az 1990-es évtizedben a szövetség újabb 28 ország könyvtári egyesületeivel bővült, s az egész világra való kiterjesztés aktív szakasza foglalta le.

Az IFLA munkakapcsolatokat létesített egy sor hasonló érdekkörű testülettel, s lehetőséget nyújtott az információk és nézetek kicserélésére a köl-

csönös érdekű témákban. Hivatalos társult viszonyban (Formal Associate Relations) áll az UNESCO-val, megfigyelői státusa van az ENSZ-nél, társult státusa az International Council of Scientific Unions (ICSU), valamint megfigyelői státusa a World Intellectual Property Organization (WIPO) és az International Organization for Standardization (ISO) mellett. Az IFLA konzultatív státust ajánlott fel több nem kormányzati szervezetnek, amelyek a rokon területeken működnek, így például az International Federation for Information and Documentation (FID) és az International Publishers Association (IPA) vezetésének. Tagja lett az International Committee of the Shield (ICBS), az International Council of Archives (ICA), az International Council of Museums (ICOM) és az International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) nevű szervezetnek. Ez utóbbi azért alapították, hogy információkat terjesszen, és akciót koordináljon olyan helyzetekben, amikor kulturális vagyoni veszélyben.

1991 augusztusában Moszkvában tartották az IFLA éves konferenciáját. Éppen akkor, amikor hatalomváltás történt a Szovjetunióban. Ezen a konferencián választották meg elnöknek *Robert Wedgeworth*-t, a Columbia Egyetem Butler Könyvtára Könyvtári Főiskola dékánját. Wedgeworth 1991-től 1997-ig tartó elnöksége alatt az éves konferenciák helye Újdelhi (1992), Barcelona (1993), Havanna (1994), Isztambul (1995), Peking (1996) és Koppenhága (1997). A PAC magprogram újabb regionális központokkal bővült Caracasban, Washingtonban, Tokióban, Canberrában és Moszkvában, míg az ALP magprogram az IFLA regionális szakosztálya irodáit és személyzetét vette igénybe Dakarban, Bangokban és Sao Paulóban.

A koppenhágai konferencia 1997-ben *Christine Deschamps*-t, a Bibliothèque de l'Université Paris V igazgatóját választotta elnöké. Az elnök és az irányító testület tagjainak megválasztására az IFLA először 2001-ben tartott postai szavazást; ezen Deschamps-t egyhangúlag választották meg újabb két évre (2001–2003). A bostoni IFLA közgyűlésen (2001) hivatalosan elfogadott új alapszabály rendelkezései értelmében ez idő alatt *H. Kay Raseroka*, a Botswanai Egyetem könyvtárának igazgatója az ugyancsak postai szavazással előzetesen megválasztott elnök. Raseroka asszony automatikusan követi majd mint elnök Deschamps asszonyt 2003-ban.

*Leo Voogt*ot 1992-ben bízták meg a főtítkársággal, s őt *Ross Shimmon*, a Library Association (London) főigazgatója váltotta fel 1999-ben. Amikor állásába lépett, az új főtítkár a következőket mondta: „Azok a kihívások, amelyek a korábban ismeretlen mérvű és sebességű változások nyomán szakmánkban és működési környezetünkben felmerültek, azt jelentik, hogy az IFLA-ra nagyobb szükség van, mint valaha; mint a globális könyvtárügy élharcosának meg kell kísérelnie leszűkíteni a digitális szakadékot az információban gazdagok és szegények között, mert pozitív akciók hiányában ez azzal fenyeget, hogy rémisztően kitérül. Ébernek kell lennünk, hogy megvédjük az emberek információkhoz, gondolatokhoz és műalkotásokhoz való hozzáféréseinek jogát, bárhol is érne fenyegetés. Segítenünk kell tagjainknak, hogy bemutathassák a könyvtárak hasznát és értékét a gazdasági és társadalmi fejlődésben. Támogatnunk kell kollégáinkat a világ azon részeiben, ahol a szakmai infrastruktúra még a fejlődés korai szakaszában tart.”²

Tervezés és politika

Az IFLA eredeti hosszú távú programját „Libraries in the world” címmel 1963-ban adták ki, s ez iránytűül szolgált az IFLA szakmai tevékenységéhez egészen 1975-ig. 1974-ben felmerült az a javaslat, hogy ötéves időszakokra szóló, rendszeresen felülvizsgált és aktualizált dokumentumok nagyobb hatással lehetnének az IFLA szakmai programjainak a megtervezésére. A programfejlesztő csoport elkészítette az IFLA első, 1976–1981-re szóló középtávú programját. 1982-ben az IFLA közzétette a második programot 1981–1985-re. Az egyes magtevékenységek (UBC, UAP és az International MARC Programme) is elkészítették középtávú programjaikat.

Az IFLA minden szakmai csoportja alá volt vetve egy ellenőrző és mérlegelő rendszernek, hogy megfeleljen-e a projektjeik alapjául szolgáló céloknak. A szekciók és szakosztályok állandóan figyelték az új trendeket és fejleményeket, hogy megállapítsák, mely vonatkozásait lehet beépíteni a szakmai programokba általában, és a középtávú programba különösen.

Az 1990-es években a szövetség az 1991-ben elfogadott politikai irányvonalnak megfelelően működött, s ezt a végrehajtó bizottság 1996-ban megerősítette. A szakosztályok és szekciók négy-

éves időszakra tervezték munkájukat, és állapították meg feladataikat; ezt kétéves akciótérvező egészítette ki. Az 1998–2001-es középtávú program főként az elektronikus környezetre összpontosított, mégpedig abból a szempontból, miképpen érinti az IFLA alapvető célját, azaz a könyvtárügy globális szinten való előmozdítását. Minden szakosztálynak úgy kellett végrehajtania programjait, hogy csak korlátozott pénzügyi forrásai voltak.

Az évek során az IFLA több politikai nyilatkozatot és állásfoglalást tett közzé nemzetközi fontosságú kulcskérdésekben. A legfrissebb ilyen jellegű nyilatkozatokra az alábbiakban a megfelelő helyen utalni fogunk.

Nem egyformák a szakosztályok

Az IFLA tevékenységeit 1974-ben hét fő szakosztályba csoportosították, hogy a tagság két különböző kritérium alapján vehessen részt a nemzetközi könyvtári ügyekben: a könyvtári intézmény és a könyvtári tevékenység fajtája szerint. Nyilvánvaló volt, hogy sok nagy nemzeti könyvtári egyesület rendelkezik olyan forrásokkal, amelyek lehetővé teszik, hogy szakembereik részt vállaljanak az IFLA szakmai tevékenységében. Helyet kellett adni a lehető legtöbb egyéni nemzetközi könyvtári érdekeltiségnek. A szakosztályok tagjai kívánságuk szerint közreműködhetnek a különféle szekciókban, ha megfizették a csatlakozási díjat.

1976-ban újabb szakosztályt hoztak létre azzal a céllal, hogy keretet nyújtson az Európán és Észak-Amerikán kívüli, fejlődő országokban működő tagok szakmai tevékenységének és érdekei kifejezésének. Minden szakosztályt két évre választott, de újraválasztható tisztségviselők igazgattak. A szakosztályi koordináló testületeknek a szekciók elnökei és titkárai voltak a tagjai. A nyolc szakosztályhoz a 2002. március 1-jei állapot szerint 37 szekció, 10 kerekasztal és 6 vitacsoport tartozott. A fennmaradó kerekasztalok többségét szekcióvá fogják átminősíteni a glasgow-i konferencián.

Minden szekciót arra biztatnak, hogy publikálja saját hírlevelét, amelyet minden szekciótagnak megküldenek, általában kétévenként. A hágai központ tartja nyilván a fizető szekciótagnak. Sok szekció nemzetközi irányelveket adott ki az illetékségi körébe tartozó témákban. (A szekciótevékenységek összefoglalóiban hivatkoznak ezekre az irányelvekre.)

Vitacsoportok dolga, hogy kitapogassák a tagság érdeklődését az IFLA programjába felveendő újabb témák iránt, függőben tartva a velük foglalkozó szekciók esetleges megalakítását. Például 2001-ben az IFLA közgyűlése jóváhagyta a referenzmunka vitacsoportjának átalakítását szekcióvá. A vitacsoportok jelenleg a következő témákkal foglalkoznak: tudásmenedzsment, jogi könyvtárak, könyvtári szolgáltatások marketingje egyetemi környezetben, metaadatok, teljesítménymérés köz-könyvtárakban, társadalmi felelősségvállalás.

Könyvtártípusok szerinti szakosztályok

Az 1976-ban létrehozott szakosztályok három fő könyvtártípussal foglalkoztak:

- általános tudományos könyvtárak,
- szakkönyvtárak,
- a nagyközönséget szolgáló könyvtárak.

Általános tudományos könyvtárak szakosztálya

Három szekció van ebben a szakosztályban: nemzeti könyvtárak; egyetemi és más általános tudományos könyvtárak; parlamenti könyvtárak és kutatási szolgálatok. Szoros kapcsolatot tart a nemzeti könyvtári szekcióval a nemzeti könyvtárak igazgatóinak konferenciája, amely első teljes ülését 1975-ben tartotta. 2002. március 1-jén 802-en regisztráltatták magukat e három szekcióban.³

Nemzeti könyvtárak

Ez a szekció nemzetközi iránymutatást nyújtott kormányzati és nem kormányzati szervezeteknek, beleértve kereskedelmi ügynökségeket is, amelyek nemzetközi információs tervezéssel és szervezéssel foglalkoznak. Tagságából az IFLA sok vezetője került ki. Minthogy a szekció tagsága a világ kisebb és nagyobb nemzeti könyvtárainak személyzetéből adódik, az IFLA megalapítása óta irányította a nemzeti bibliográfiai fejlődést, a kötelespéldány-szolgáltatást és a nemzeti jellegű gyűjtemények megőrzését.

Egyetemi és más általános tudományos könyvtárak

E szekció elsőrendű célja – ahogy 1981–1985-ös középtávú programjában felvázolta –, hogy olyan szolgáltatásokat fejlesszen ki, amelyek képessé teszik ezt a könyvtártípust, hogy egyetemes hozzáférést nyújtson minden publikációhoz. Foglalkozott az egyetemes bibliográfiai számbavétellel, és a könyvtári személyzet szakmai képzésével. Fel-

ismerte az új technológia fontosságát, különösen költséghatékonyságát, s figyelmet fordított a bibliográfiai leírásban bekövetkezett nagyobb változtatások költségkihatására a könyvtári szolgáltatásokban. A szekció hozzájárult az egyetemi és tudományos könyvtári szolgáltatások fejlesztéséhez a kevésbé fejlett országokban, támogatta szemináriumok és műhelyek szervezését, hogy a könyvtárosok kicserélhessék tapasztalataikat más országokból érkezett kollégáikkal.⁴ A maga 514 regisztrációjával (2002. március 1.) a legnépszerűbbnek bizonyult valamennyi szekció közül.

Parlamenti könyvtárak és kutatási szolgálatok

Az 1981–1985-ös középtávú programban ez a szekció különös hangsúlyt helyezett azoknak az anyagoknak a beszerzésére, szakozására és dokumentálására, amelyek ahhoz szükségesek, hogy hasznos szolgáltatást kaphassanak a parlamentek. Ösztönözte a parlamenti könyvtárak közötti közvetlen kapcsolatokat (mivel ez maradt a leggyorsabb és leghatékonyabb módszere annak, hogy a szolgáltatásokról megbízható információt lehessen kapni), és tanácsokat adott új parlamenti könyvtárak és átfogó parlamenti információs rendszerek kiépítésére. Hangsúlyozta az Interparlamentáris Unió és a parlamenti könyvtárak közötti kooperáció megerősítésének szükségességét.⁵

Szakkönyvtárak szakosztálya

A szakkönyvtárak szakosztályának 2002-ben hét szekciója volt: kormányzati könyvtárak, társadalomtudományi könyvtárak, földrajzi és térkép-könyvtárak, természettudományi és műszaki könyvtárak, egészségügyi és élettudományi könyvtárak, művészeti könyvtárak, valamint genealógiai és helytörténeti könyvtárak. Elsődleges célja, hogy koordinálja az IFLA érdekkörébe eső ügyeket mindazokban a könyvtárakban vagy könyvtáron belüli részlegekben és szolgálati egységekben, amelyeket egy meghatározott tudományág vagy tudományágak csoportja szolgálatára rendelték, vagy szolgáltatásokat nyújtanak azoknak a használóknak, akik egy meghatározott szakmában, tevékenységben vagy projektben érdekeltek. E csoport lényeges megkülönböztető vonása, hogy specializált információs szolgáltatásokat nyújtanak egy szakosodott ügyfélkörnek.⁶

Az IFLA nem állt egyedül a tudományos dokumentáció és információcseré menedzsmentjének területén, mert számos nemzetközi szervezet működött a természettudományok és a technológia te-

rén, s mert a FID hosszú évek óta nyújtott olyan programokat, amelyek kielégítették a tudományos és műszaki könyvtárak igényeit. A FID 2001-ben pénzügyi okok miatt bekövetkezett összeomlásával új lehetőség nyílt az IFLA könyvtári projektjei előtt, hogy előmozdítsák a tudományos és műszaki információ nemzetközi mozgalmát.

A szakkönyvtári szekcióknak (kivéve a frissen alakult genealógiai és helytörténeti szekciót, amely még nem kezdett hozzá tagjai regisztrálásához) 2002. március 1-jén 508 regisztrált tagjuk volt.

A nagyközönséget szolgáló könyvtárak szakosztálya

Ebben a szakosztályban volt 1997-ben a legtöbb szekció és kerekasztal, s 773 regisztrációjával majdnem utolérte az általános tudományos könyvtárak szakosztályát. A szakosztály 1976-ban három szekcióval kezdett:

- közkönyvtárak,
- gyerekek és fiatal felnőttek könyvtárai,
- iskolai könyvtárak és forrásközpontok.

E háromhoz később csatlakozott a hátrányos helyzetű embereket szolgáló könyvtárak szekciója (kórházi ápoltak és börtönlakók, ápoló és gondozó otthonok idős ápolottjai, házhoz kötöttek, siketek, testi és lelki nyomorékok), amely felváltotta a korábbi kórházi könyvtári alszekciót. A szakosztály néhány szekciója az egyes nemzeti könyvtári ügynökségek kezdeményezésére jött létre. A vakok könyvtárai kerekasztalát 1977-ben alakították meg (1983-ban vált szekcióvá), a többkultúrás lakosság könyvtári szolgálatainak szekcióját pedig 1985-ben. Mindkét szekció fontos lépést jelentett az IFLA azon törekvésében, hogy közelebb vigye a könyvtári szolgáltatásokat egy szélesebb nemzetközi könyvtári közönséghez.

A vakok könyvtárainak szekciója különösen sikeresen kooperált a szerte a világ országaiban létrehozott sok nemzeti szolgálattal. A szekció 1998-ban kiadta *Guidelines for library service to Braille users* c. útmutatóját.

Az IFLA és az UNESCO közkönyvtári kiáltványa korszerűsített változatának 1994-es megjelentetése után az IFLA a világ sok részén szervezett konferenciákat és szemináriumokat, hogy ösztönözze az országos és helyi szinten döntéseket hozó művelődéspolitikusokat, valósítsák meg a több nyelven hozzáférhető kiáltványban foglalt elveket.⁸

Ezután az IFLA kiadta az *Iskolai könyvtári kiáltványt* is, amelyet 1999-ben ratifikált az UNESCO közgyűlése.⁹ Az iskolai könyvtáraknak és forrásközpontoknak alapvető szerepük van minden iskolatípusban a ma információra és tudásra alapozott társadalmában. Az IFLA gondoskodik a kiáltvány több nyelvre való lefordításáról, s széles körben megismerteti irányelveit, hogy elősegítse megvalósulásukat.

A közkönyvtári szekció 2001 júliusában közzétette a közkönyvtári irányelvek és normatívák új, angol nyelvű kiadását: *The public library service: the IFLA/UNESCO guidelines for development*.¹⁰ Az irányelveket azóta sok nyelvre lefordították.

A gyerekek és fiatal felnőttek könyvtárainak szekciója most dolgozik az eredetileg 1991-ben megjelent *Guidelines for children's library services* új kiadásán, s több nyelven adta ki *Guidelines for library services for young adults* c. dokumentumát.¹¹

A többkultúrás lakosság könyvtári szolgáltatásainak szekciója ugyancsak kidolgozott irányelveket – *Multicultural communities – Guidelines for library services* –, amelyek több nyelven is hozzáférhetők, és függetlenül az ellátandó lakosság számától és nyelvétől használhatók.¹² Ez a szekció – az osztályozási és indexelési szekcióval együtt – egy 1996-ban, Pekingben tartott műhelymegbeszélésen vette fel az egyetemes szabványosított könyvtári tárgyszavak témáját, és megvizsgálta, miképpen lehetne e célt elérni.

A nagyközönséget szolgáló könyvtárak szakosztályának három kerekasztala van:

- Nagyvárosi Könyvtárak Nemzetközi Egyesülete (International Association of Metropolitan Libraries = INTAMEL). E kerekasztal eredete az IFLA 1967-es torontói közgyűlésére vezethető vissza, amikor a 400 000 lakosnál nagyobb városi központok közkönyvtárainak igazgatói gyűltek egybe. Rendszeresen begyűjtötte és közzétette a nagyvárosi könyvtárak statisztikai adatait, és folyamatosan növelte tagságát, amely 2001-ben 65 városi központból állt.
- Mozgókönyvtárak. Ez iránt a kerekasztal iránt azok a közkönyvtárak érdeklődnek, amelyek szétszórta falusi vagy városi lakosságot szolgálnak. Tagságának jelentős része származik a latin-amerikai, karib-tengeri, ázsiai és afrikai régióból.
- Országos könyvtári ellátó központok (ROTNAC). E főképp európai tagokból álló csoport azoknak

az országos ügynökségeknek az érdekeit képviseli, amelyeket azért alapítottak, hogy az egyes országokban széles körű technikai szolgáltatásokat nyújtsanak a könyvtárak egész sorának. 2001-ben irányító szervének tagsága 12 európai országból, Izraelből és a Karib-övezetből származott.

A könyvtári tevékenység különféle fajtáival foglalkozó szakosztályok

Külön szakosztályokat alakítottak a könyvtári tevékenység négy ágára:

- bibliográfiai számbavétel,
- gyűjtemények és szolgáltatások,
- menedzsment és technológia,
- oktatás és kutatás.

A bibliográfiai számbavétel szakosztálya

A II. világháború után sok ország kormánya támogatta az UNESCO által kezdeményezett projektet a nemzeti és nemzetközi bibliográfiai számbavétel kiterjesztésére. Az IFLA 1976-ban hozta létre a bibliográfiai számbavétel szakosztályát, amely a már meglévő bibliográfiai, katalogizálási, valamint osztályozási és indexelési szekció munkáját fogta össze.¹³

A szakosztályban 2002. március 1-jéig 386-an regisztráltatták magukat, s ezzel a bibliográfiai szakértők, valamint a nemzeti és nemzetközi könyvtári és bibliográfiai ügynökségek kivételes fóruma jött létre. A kiadványok minden formájára és változatára kiterjedő bibliográfiai számbavételt a II. világháború befejezése óta a könyvtári erőforrások kooperációs megosztása és hasznosítása lényeges módszerének tekintették. Minthogy a számítógépes könyvtári rendszerek elterjedtek az egész világon, a nemzetközi bibliográfiai hozzáféréshez vezető utat a számítógéppel olvasható katalogizálás, osztályozás és indexelés minden országban érvényes szabványainak kidolgozásában látták.

Ez a cél volt a lényege az IFLA egyik legfőbb tevékenységének, az UBC-nek, amely 1974-ben kezdődött, és a szakosztály tagjainak együttműködésével folyt. Az UBC program kapcsolódott a géppel olvasható katalogizálási (MARC) szabványok kifejlesztéséhez, s felállították az UBCIM irodát, hogy felépítse a szükséges nemzetközi szabványokat. Annak érdekében, hogy a világ különböző földrajzi régióiban működő IFLA-tagokat segítse lépést

tartani a fejlődéssel, a szakosztály – együttműködve az UBCIM irodával – szemináriumokat és műhelyeket szervezett a bibliográfiai számbavételről az 1990-es években Romániában, Brazíliában, Malajziában és Mexikóban.

Továbbá 1998 novemberében, Koppenhágában a nemzeti bibliográfiai szolgálatokról tartottak nemzetközi konferenciát, amelyen 72 ország képviselői vitatták meg a géppel olvasható nemzeti bibliográfiák fejlődésének és növekvő elterjedésének kérdéseit. A konferenciát az IFLA bibliográfiai számbavételi szakosztálya, az UBCIM iroda, valamint a nemzeti könyvtárak igazgatóinak konferenciájával együttműködő nemzeti könyvtári szekció és isze alatt rendezték meg.

A cél az volt, hogy áttekintsék és aktualizálják a korábban, 1977-ben az UNESCO által szervezett nemzeti bibliográfiai kongresszus ajánlásait, tekintettel a publikációk új típusaira és az új terjesztési módszerekre. A nemzeti bibliográfiák tartalmára, szabványaira és terjesztésére vonatkozó 23 ajánlásban állapodtak meg, és kialakították azt a programot, amelyet az IFLA közreműködésével a nemzeti bibliográfiai ügynökségeknek kell megvalósítaniuk.

A gyűjtemények és szolgáltatások szakosztálya

Hat szekcióból áll:

- szerzeményezés és gyűjteményfejlesztés,
- dokumentumszolgáltatás és könyvtárközi kölcsönzés,
- időszaki kiadványok és sorozatok,
- kormányzati információ és hivatalos kiadványok,
- ritka könyvek és kéziratok,
- tájékoztató munka.

A fent felsorolt szekciókkal és a hírlapok kerekasztalával lefedett könyvtári tevékenységek 2002. március 1-jéig 686 regisztrációt vonzottak. Ez a tény tükrözi a gyűjteménymenedzsment és szerzeményezési módszerek világszerte alapvető fontosságát, amelyeket a könyvtárak évszázadok óta alkalmaznak, valamit annak elismerését, hogy sok ilyen funkció kínálja magát a nemzetközi könyvtárközi együttműködés tárgyául.

A szerzeményezési és gyűjteményfejlesztési szekció 2001-ben kiadta angol, francia és spanyol nyelven a *Guidelines for a collection development policy using the Conspectus model* c. irányelveit.¹⁴

A dokumentumszolgáltatás és könyvtárközi kölcsönzés szekciója az IFLA-n belül azoknak a

könyvtáraknak és egyesületeknek a fóruma, amelyek abban érdekeltek, hogy az információt minden formában hozzáférhetővé tegyék az egész világon a forrásmegosztás és dokumentumellátás változatos eljárásai révén. A szekció szorosan együttműködik az IFLA nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési irodájával az UAP magprogram támogatása érdekében.

Az IFLA dokumentumszolgáltatással és kölcsönzéssel foglalkozó, úttörő jellegű operatív ügynöksége az 1973-ban a British Library Document Supply Centre (Boston Spa) mellett létrehozott nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési iroda (ILL) volt. Az IFLA minimális pénzügyi támogatásával az ILL iroda harminc éven át egyre inkább elfogadtatta magát az információcseré és a gyűjteménypolitika menedzselése kibontakozásának folyamatában. Olyan vezető erőt jelentett, amely végül is elvitt az UAP magprogram megindításához.

A dokumentumszolgáltatás és könyvtárközi kölcsönzés szekciója, az UAP magprogram és az ILL iroda 2001-ben közösen kiadta az először 1954-ben megjelent *International lending and document delivery: principles and guidelines for procedure* c. lényegesen átdolgozott útmutatót.¹⁵ A dokumentum utal a könyvtárközi kölcsönzés más aspektusaival (pl. a fax és az elektronikus posta használata) foglalkozó IFLA-irányelvekre.

A *Basic serials management handbook* az időszaki kiadványok és sorozatok szekciójának kiadásában jelent meg 1996-ban.¹⁶

A ritka könyvek és kéziratok szekciója figyelmét a könyvtári anyagok védelmével és megőrzésével kapcsolatos problémákra fordította. Ezzel támogatta – a megőrzési és konzerválási szekcióval együtt – a PAC programot, amelyet 1986-ban indítottak el.

A tájékoztatói munka újonnan alakult szekciója egyelőre tagjai regisztrálásánál tart, minthogy csak 2001-ben lépett elő kerekasztali státusából.

A hírlapok kerekasztala két kiadványa a *Guidelines for newspaper preservation microfilming* (angolul és franciául)¹⁷ és az *International guidelines for the cataloguing of newspapers*.¹⁸

A menedzsment és technológia szakosztálya

Az, ahogyan a legtöbb országban a 20. század végén megszervezték és menedzselték a könyvtá-

rakat, alig hasonlított a 19. században használt módszerekre. Ezt a szakosztályt azzal alakították meg 1977-ben, hogy segítse tagjait lépést tartani a menedzsmentben és technikai eljárásokban bekövetkező változásokkal. A legfontosabb menedzsment és technikai kérdésekkel hat szekció foglalkozik:

- megőrzés és konzerválás,
- könyvtári épületek és felszerelés,
- információs technológia,
- statisztika,
- menedzsment és marketing,
- audiovizuális és multimédia.

A szakosztálynak két kerekasztala is van: női kérdések a könyvtárakban és könyvtári egyesületek menedzselése.

A szakosztályban 2002. március 1-jéig 1001-en regisztráltatták magukat, közülük 438-an az információs technológia szekciójában.

A könyvtári egyesületek menedzselésével foglalkozó kerekasztal három rövid irányelvet jelentetett meg: *Guidelines for financial management of library associations*,¹⁹ *Guidelines for governing and leading library associations*²⁰ és *Guidelines for library association operations*.²¹

Az oktatás és kutatás szakosztálya

A szakosztály elsődleges célja, hogy támogassa a könyvtári, információs és levéltári rendszerekre vonatkozó országos tervek kidolgozását és megvalósítását. Szilárdan hisz abban, hogy ez csak megfelelően képzett és gyakorlott emberi erőforrással érhető el. Ezek a tervek megkívánják az oktatás és a kutatás közötti kapcsolatok fejlesztését és javítását, tekintettel a fenti szolgálatok fejlődésére. A nem iparosodott országok könyvtári szükséglete a maga speciális követelményeihez igazodó kutatások támogatását kívánja meg. Az eredményes kutatás, a legmagasabb színvonalon folyó oktatás, a könyvtárosi és információtudományi szakmák fejlődése, valamint a könyvtári és információs szolgálatok hatásos képviselete a kormányzatnál előfeltételezi, hogy ezeknek a területeknek a releváns információi megbízható szakmai folyóiratok és rendszeresen aktualizált tantervek útján terjedjenek.

A szakosztály szekciói:

- oktatás és képzés,
- könyvtári elmélet és kutatás,
- olvasás.

Kerekasztalok foglalkoznak a szakmai továbbképzéssel, a könyvtártörténettel, a könyvtári és információtudományi folyóiratokkal, valamint a használóképzéssel. 2002. március 1-jén 446 regisztrált tagja volt a szakosztálynak.

Az oktatási és képzési szekció nemrégiben megjelentette a *Guidelines for professional library/information educational programs – 2000 c. anyagát*,²² amely gyakorlatilag az 1976-ban kiadott *Standards for library schools* revideált változata.

A regionális tevékenységek szakosztálya

Ennek az IFLA-szakosztálynak a terepét 1971-ben készítették elő, amikor az anglofon tagok egy csoportja – főként a korábbi gyarmati országokból – összeült az UNESCO szponzorálta előszemináriumon Liverpoolban. Hasonló találkozót szerveztek 1973-ban Afrikában a frankofon tagok számára, s 1974-ben Washingtonban a spanyolul beszélőknek. A regionális tevékenységek szakosztályát 1976-ban alakították meg, s e három fő nyelvi munkacsoportból tevődött össze tagsága.²³

A szakosztály fő célja az volt, hogy a harmadik világ országaiban működő újabb és kicsiny könyvtári egyesületeket segítse lobbizni a könyvtári fejlődés erősebb támogatásáért, beleértve a könyvtári és információs képzést, valamint a könyvtári és információs szolgáltatások finanszírozását is. Ez a szakosztály jellegében eltért a másik héttől. Nem tartozott a szakmai bizottság illetékességébe, hanem a végrehajtó bizottság irányította és finanszírozta. A túlnyomó európai és észak-amerikai tagság szemszögéből azonban úgy látszott, hogy az IFLA pénzügyi erőforrásainak legnagyobb részére a másik hét szakosztálynak és az egyre nagyobb éves konferenciáknak van szükségük. Az a tény, hogy 1988 és 1996 között az IFLA konferenciáit a Fülöp-szigeteken, Kenyában, Indiában, Kubában, Törökországban és Kínában tartotta, ugyan előmozdította a világ könyvtárügyét, de a többi szakosztály programjainak a rovására. A főtítkárság személyzete pedig csak annyit-amennyit tudott költeni a harmadik világban működő tagegyesületek ügyeire.

A szakosztály képviselői 1984-ben összegyűltek, hogy az eredményesebb munka érdekében átszervezzék szekcióikat. Az eredmény a *The twenty-five essential points* c. dokumentum volt. Egyetértettek abban, hogy mind a három fő régióban alrégiókra tagolt szervezetet kell kialakítani, s minden alrégió számára egy tisztagú állandó bizott-

ságot kell felállítani. Javasolták regionális irodák – élükön regionális menedzserek – létrehozását, s földrajzilag kijelölték a szekciók tagságát, valamint megállapították a regionális állandó bizottságokban és szakosztályi koordináló testületben való részvétel szabályait. A végrehajtó bizottság itt-ott módosította a felvázolt elképzelést.

1995-re az afrikai szekció tagjainak száma 88-ra nőtt, a latin-amerikai és karib szekcióban 93, az ázsiai és óceániai szekcióban 193 tag működött (összesen 374). 1997-re a regionális tevékenységek szakosztályának több tagja volt, mint akkoriban néhány más szakosztálynak, például a bibliográfiai számbavételi vagy az oktatási képzési szakosztálynak. Csak kicsivel volt kevesebb tagja, mint a szakkönyvtári szakosztálynak. Egy új, a könyvtárügy előmozdításának (ALP) nevezett magprogramot indított útjára a skandináv országok csoportja 1991-ben, biztató eredménnyel.

2002. március 1-jén a regionális tevékenységek szakosztálya 639 regisztrált taggal rendelkezett, az afrikai szekció 133, az ázsiai és óceániai 330, a latin-amerikai és karibi pedig 176 taggal. Az utóbbi években az alábbi fejlődő országokból csatlakoztak egyesületi tagok az IFLA-hoz: Lesotho, Namíbia, Nepál (1990); Argentína (1994); Paraguay (1995); Suriname, Chile (1996); Benin, Guinea-Bissau, Mianmar (1997); Kambodzsa (1999); Pápua Új-Guinea (2000); Niger, Szenegál, Tanzánia, Uruguay (2001).

A szakmai bizottság 1997–1999-es jelentése megállapította: „Foglalkoznunk kell továbbá azzal, hogyan biztosíthatjuk a fejlődő országok képviselőit az irányító testületben, habár nem látjuk a jövőjét annak, hogy külön szakosztálya legyen a fejlődő országoknak. Azt tapasztaltuk, hogy a három régió képviselői nagyon ritkán vesznek részt a szervezet más egységeinek szakmai munkájában, s így hiányoljuk fontos észrevételeiket és tapasztalataikat a különböző szekciókban, amelyek a különböző könyvtár típusokkal vagy könyvtári tevékenységfajtákkal foglalkoznak.”²⁴

Amikor 1999-ben az IFLA új szervezeti struktúrájának kérdése felmerült, a közgyűlésnek a regionális tevékenységek szakosztályának felszámolását javasolták. Sokak meglepetésére a tagság nem fogadta el a javaslatot, s az ügyet újra fontolóra vették a következő évben. A 2000. évi közgyűlés elé terjesztett jelentés azt javasolta, hogy ne szűnjön meg a szakosztály, de meg kell vizsgálni, mi-

lyen módszerekkel lehetne a szakosztályt és szekcióit integrálni az IFLA meglévő struktúrájába.

A szakosztályok és szekciók szakmai tevékenységének menedzselése

A szakosztályok szerepének kibontakozását 1976-tól 2001-ig folyamatos vita kísérte arról, miképpen lehet a szakosztályok teljesítményét kiértékelni, s az IFLA rendelkezésére álló összegeket hogyan lehetne jobban felhasználni a szakosztályi projektek előnyére. Az IFLA szakmai munkája tervezésére egy programfejlesztő csoportot hoztak létre 1969-ben. Az új alapszabállyal egyidejűleg megalkult a szakmai bizottság (1976), hogy koordinálja a meglévő hét szakosztály tevékenységét. Ez a testület 2001-ig állt fent.

Az IFLA menedzselésében szükséges egyéb változtatások mellett 1999-re kiderült, hogy a szövetség politikáját és szakmai munkáját hatásosabban és gazdaságosabban kell integrálni. *Warren Horton* kincstárnok megállapította, hogy 1997-ben az IFLA kilábalt a késői 1980-as és korai 1990-es évek deficités időszakából, s 1996 már a negyedik év volt a sorban, amely kis pénzügyi többletet mutatott fel.

Az öt követő kincstárnok, *Derek Law* már azt jelenthette, hogy az 1998-as bevétel 1 741 000 NLG-re rúgott, a kiadások pedig 1 640 000 NLG-t tettek ki; a pozitív egyenleg 114 000 NLG volt.²⁵ Könyvtárak és könyvtárosok sok országban találkoztak ugyanazokkal a finanszírozási problémákkal, amelyek az időben kínozták a világot, beleértve a valuták leértékelését is, ami érzékenyen érintette a könyvtári költségvetéseket. 1998-ra az IFLA a növekvő bevételek megnyugtató trendjét tapasztalta, az alapvető, fenntartó és patronáló kategóriába sorolt szponzorok támogatásának köszönhetően.

1998-ban 234 000 NLG-t költöttek a szakosztályokra, szekciókra és egyéb szakmai programokra, amit kiegészített a magprogramokra támogatás formájában beérkezett további 192 000 NLG. A szakmai tevékenységekre ugyancsak támogatás formájában 178 000 NLG érkezett, főként az UNESCO-tól.²⁶ A szakmai bizottság elnöke 1997–1999-es jelentésében emlékeztetett arra, hogy – kivéve a magprogramok tisztségviselőit – a különböző bizottságok minden tagja társadalmi munkában végzi munkáját az IFLA-ban hivatali dolog mellett, és magánélete terhére. Tudomásul kell

venni, hogy az idő sok bizottsági tag számára való érték. Egyre nehezebbé válik a nagy projektek futtatása, és hosszú, érdemi jelentések publikálása. A hivatalba lépő új bizottságot arra intette, gondosan kövesse nyomon, hogyan használják fel a projektpénzeket.

Magprogramok és tevékenységek

Az IFLA új struktúrájának 1977 óta tartó kibontakozása során a tagok érdekeltsége a vitacsoportokon kezdve a kerekasztalokon át a szekciókig terjedt. A szekciókat az 1974-ben megalakított szakosztályokba sorolták be. Ez a haladás egyfelől lehetővé tette egyre több tag bekapcsolódását, másfelől teret nyitott az 1980-as és 1990-es években felmerülő új érdekek és témák előtt. Megvolt azonban ennek az ára is. Önkéntességen alapuló szervezetként az IFLA csak azzal az idővel és személyi energiával számolhatott, amelyet az egyes könyvtárak és munkatársak a szekciók vagy szakosztályok rendelkezésére bocsátottak. Ebből általában az következett, hogy az évek során a szekciós projektek terjedelmükben és hatásukban szerények maradtak, gyakran saját országukban és külföldön is alig voltak láthatóak. Apadóban volt a pénzügyi támogatásnak az az összege, amelyet a szakosztályok kaphattak a tagdíjbevételekből munkájuk végzéséhez. Ha a programokat folytatni akarták, sőt kiterjeszteni, a gazdasági támogatás egyéb forrásaira kellett fordítani a figyelmet.

Az önkéntességre alapozott kis projektek helyett az IFLA végrehajtó bizottsága néhány, korlátozott számú fő tevékenységhez rendelt ún. magprogramokat, amelyek ugyan átszelték a szakosztályi határokat, de szakosztályi érdekekbe ágyazódtak. Az IFLA tervezői úgy döntöttek, hogy – a késői 1970-es évektől a korai 1990-es évekig – a nemzeti és egyéb könyvtáraktól több fizetett alkalmazott foglalkoztatását várják el meghatározott célú tevékenységekhez, s az ezekkel kapcsolatos programok, személyzet és projektek költségeihez szükséges alapokhoz a nemzeti és nemzetközi, kormányzati és nem kormányzati szervezetek, valamint kereskedelmi vállalatok széles körének hozzájárulására számítanak adományok és támogatások formájában. Az 1970-es és 1980-as évek ezen szakasza szerencsésen egybeesett néhány nagyobb, szilárdan megalapozott nemzeti könyvtári intézmény gazdasági fellendülésével, különösen Kanadában, Franciaországban, Németországban Nagy-Britanniában és az USA-ban.

Eltérően a szakosztályoktól, a magprogramok rendszeres pénzügyi ellátásra számíthattak, és saját, nemzetközi szakemberekből álló személyzetük munkájára. Húsz év alatt öt magprogram és két magtevékenység bontakozott ki. A magprogramok tevékenységének koordinálására a végrehajtó bizottság 1979-ben egy kis programirányító bizottságot (Programme Management Committee = PMC) hozott létre, amelynek első elnöke *Foster Mohrhardt* lett, s tagjai között helyet kapott a nemzeti könyvtári igazgatók konferenciájának képviselője is. 1991-ben a PMC feladatkörét a szakmai bizottság vette át, s a PMC feloszlott.

Universal Bibliographic Control and International MARC (UBCIM)

A nyomtatott és audiovizuális tudományos, műszaki, irodalmi és művészeti publikációk áradata számbavételének szükségessége a II. világháború után oda vezetett, hogy felismerve ezt az igényt, keresni kezdték a bibliográfiai regisztráció és csere nemzetközi szabványosításának lehetőségét. A nemzeti könyvtárak minden országban hozzáálltak a szerzői joggal, kötelese példány-szolgáltatással és a nemzeti bibliográfiával összefüggő feladataik modernizálásához.

A II. világháború után a British Museum Library és a Library of Congress vezető szerepét elfogadva, az UNESCO 1949-ben bevezette a „bibliográfiai számbavétel” fogalmát a nemzetközi könyvtári szóhasználatba, s elvállalta azt a felelősséget, hogy segíti a könyvtárakat megfelelni a bibliográfiai és publikációs csere új, nemzetközi kihívásainak.²⁷

Az idő megérezt a nemzetközi bibliográfiai irányelvek kidolgozására. A nemzeti könyvtárak magukra vállalták a vezető szerepet, különös tekintettel a kurrens nemzeti bibliográfiák követelményeire. A nemzeti könyvtárak igazgatói és az UNESCO felismerték: most sürgős szükség van arra, hogy közös megállapodásokon nyugvó nemzetközi ajánlásokat dolgozzanak ki időszerű formában. A szabványosított könyvtári katalogizálási szabályokkal foglalkozó nemzetközi konferenciák közül az elsőt 1961-ben tartották Párizsban az IFLA égisze alatt, és az UNESCO, valamint a Council on Library Resources (USA) anyagi támogatásával. E konferencia ajánlásai nyomán fokozatosan kialakultak a bibliográfiai leírás nemzetközi szabványai (ISBD). A londoni British Library által rendelkezésre bocsátott helyiségekben foglalmazták meg az ISBD-eket. Az IFLA 1969-ben tartotta meg

Koppenhágában a katalogizálási szakértők nemzetközi találkozóját.

A grenoble-i IFLA közgyűlés 1973-ban tette magprogrammá az UBC-t, s ezzel egyidejűleg néhány fős személyzettel létrehozta Londonban az UBC irodát. Egy további IFLA és UNESCO által támogatott konferencia 1977-ben Párizsban hasznosította azt a lendületet, amellyel az UBC program megindult.

A gépesítés hatása újabb gondot okozott a bibliográfiai szabványosítás világában. A MARC néven ismertté vált géppel olvasható katalogizálás szabványainak kidolgozásához több országban láttak hozzá, megoldást keresve a könyvtári gyűjteményi katalógusrekordok duplikálódásának problémájára. Az IFLA bibliográfiai számbavételi szakosztálya vállalta az UBC magprogram kiadványainak terjesztését, és segítségét ajánlotta fel a szabványok kiértékeléséhez.

A géppel olvasható katalogizálás irányelveinek kidolgozása az 1970-es években kezdődött, és 1983-ban vezetett el az egyetemes MARC formátum megteremtéséhez, s az UBC magprogramba való beillesztéséhez. A program meg is változtatta nevét UBCIM-re, s irodája a Deutsche Bibliothekbe (Frankfurt am Main) költözött. Jelenleg *Marie-France Plassard* a program igazgatója.

Meglehetősen haladást értek el az új kurrens nemzeti bibliográfiák létrehozása terén azokban az országokban, amelyekben egy bővülő kiadói iparág ösztönözte a növekvő irodalmi outputot. Afrikában, a Közép-Keleten és Transzkaukázusban 1998-ig 67 újabb ország fejlesztett ki nemzeti bibliográfiát vagy megfelelő helyettesítő megoldásokat. A legújabb nemzeti bibliográfiák vagy „új kezdemények” sora: Örményország (1995), Bahrein (1991), Brunei (1996), Namíbia (1996), Türkmenisztán (1991) és az Egyesült Arab Emírségek (1990).²⁸

Az UBCIM program több segédletet és irányelvet bocsátott ki az UNIMARC-hoz; ezeket az IFLANET webhely²⁹ tartalmazza, de nyomtatásban is megkaphatók az UBCIM programtól.

Universal Availability of Publications (UAP) és International Library Lending (ILL)

A nyomtatott kiadványokhoz való hozzáférés, különösen a hivatalos kiadványok nemzetközi alapon folyó cseréje olyan téma, amely felkeltette a kor-

mányzatok érdeklődését már a 19. század közepétől kezdve. A tudományos és műszaki publikációk világszerte megmutatkozó hatalmas növekedése arra indította a nagy nemzeti könyvtárakat, hogy kooperatív módszerek keresésével biztosítsanak hozzáférést ezekhez az anyagokhoz. A National Lending Library for Science and Technology (később: British Library Document Supply Centre) létrejött 1945 után – és a könyvtári-használói információs igények kielégítésében periodikumok ezreinek kölcsönzésével nyert nemzetközi súlya – forradalmasította a kiadványok cseréjének nemzeti és nemzetközi gyakorlatát.

A British Library támogatásával 1973-ban Boston Spában létesítették az IFLA nemzetközi kölcsönzési (ILL) irodáját. 1977-ben egy ideiglenes irányító bizottságot állítottak fel az UAP számára *W. R. H. Koops* vezetésével. S 1982-ben az IFLA hivatalosan megalapította a kiadványok egyetemes hozzáférhetősége (UAP) magprogramot, a BLDSC-re alapozva.

Az évek során az UAP és az ILL magprogram a nemzetközi és regionális konferenciák hosszú sorát szponzorálta a kiadványok hozzáférhetőségéről és kölcsönzéséről. Jelentősebb esemény volt ezek között az 1988-ban tartott londoni nemzetközi konferencia a könyvtárközi kölcsönzésről és dokumentumellátásról, amelyet az UAP iroda és az *Interlending and Document Supply* c. folyóirat együttesen szervezett meg. A megtárgyalt témák a könyvtárközi kölcsönzési modellektől a harmadik világ problémáit, s a szerzői jogtól a telefakszimilékig terjedtek. Az eseményen 28 ország küldöttei regisztrálták magukat. Műhelyeket tartottak Kelet-Európában és Kínában is, szemináriumokat pedig Afrikában és Latin-Amerikában. Az UAP iroda más IFLA egységekkel együtt 1999-ben már azon dolgozott, hogyan férhetnek hozzá a könyvtárak a digitális dokumentumokhoz.

Az ILL iroda árusította az IFLA nemzetközi kölcsönzési/fénymásolat-igénylő űrlapját, gyakran évi 100 000 darabot is. 1990-ben jelentette be az IFLA az elismervények rendszerét (Voucher Scheme), hogy a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési műveletek készpénzfizetés nélkül bonyolódhassanak le.

A BLDSC továbbra is helyet adott e szolgálatoknak, s támogatta őket. Maurice B. Line a British Libraryből ugyan visszavonult 1988-ban, de egy ideig ezután is megtartotta e program igazgatói

állását. *Graham Cornish* volt az UAP program igazgatója 2001 végéig.

Az UAP program elvállalta az IFLA szerzői joggal és egyéb jogi ügyekkel foglalkozó bizottsága titkársági teendőit. A Committee on Copyright and other Legal Matters (CLM) 1996-ban azért jött létre, hogy a könyvtárhasználók hangját hallassa a szerzői jogi törvényalkotásban.

Universal Dataflow and Telecommunications (UDT)

Az 1970-es és 1980-as évek során sok országban a nemzeti könyvtárak, a nemzeti bibliográfiai ügynökségek és a vezető nagy egyetemi könyvtárak számítógépes módszereket kezdtek alkalmazni számos hagyományos gyűjteménymenedzselési funkciójuk ellátására. Az elektronikus adattárolás és -átadás olcsóbbá válásával sok kereskedelmi kiadó használni kezdte a dokumentum-előállítás, aktualizálás, szállítás és tárolás online és CD-ROM-os módszereit. A National Library of Canada (Ottawa) mellett létesült 1985-ben az az IFLA magprogram, amely az egyetemes adatáramlás és a telekommunikáció (UDT) nevet nyerte. A program azon igyekezett, hogy megkönnyítse a nemzeti és nemzetközi elektronikus adatcserét; ezért módszertani bemutatókat szervezett arról, miképpen hasznosítható az információs technológia és a telekommunikáció. *Cynthia Durance-t Leigh Swain* követte igazgatóként 1988-ban az UDT irodájában.

Az 1988-ban Sydneyben (Ausztrália) tartott IFLA-konferencián jóváhagyták azt a projektet, amelynek célja bemutatni az OSI-ra (Open Systems Interconnection) alapozott könyvtárközi kölcsönzési protokoll használatát az elektronikus ILL üzenetek nemzetközi cseréjére. Ez a projekt került az UDT program fókuszába 1988 után. A BLDSC és a National Library of Canada volt a projekt két résztvevője. A projekt két szakaszból állt: 1. megvalósíthatósági tanulmány, 2. kísérleti bemutató.

Az UDT program második projektje volt az IFLA-n belül létrehozni egy műszaki munkacsoportot, hogy kialakítsa a könyvtári és információs közösség álláspontját az OSI-val kapcsolatos kérdésekben. Ezt hosszú távú projektnek szánták, amely megfelelő pénzügyi alapokat kívánt, valamint kiterjedt konzultációkat és értelmezést. Az UDT sydneyi ülésén úgy határoztak, felfüggesztik e csoport megalakítását az UDT ILL kísérleti bemutatójának befejeztéig: addigra a munkacsoport illetékességi területét pontosabban lehet meghatározni.

Az IFLANET megalakítása

Az UDT iroda munkájának egyik központi feladata volt 1993-ban az IFLANET, az IFLA webhelyének létrehozása az interneten. A hely igen hasznosnak bizonyult az IFLA programjainak kivitelezésében. Eleinte a National Library of Canada fogadta be, s a hely tükörhelyeket szervezett Európában és Ázsiában. Az IFLA általános információi mellett tartalmazta az éves konferenciákra vonatkozó tudnivalókat, sok szekció és kerekasztal vitalistáit, továbbá az IFLA-publikációk aktuális információit. Mintegy 2000 más webhely és szerver kapcsolódott hozzá. Az IFLA főtítkársága 2002-ben kezdte meg az IFLANET menedzselését, s az Institut de l'Information Scientifique et Technique (INIST) Franciaországban vette át a hely fő szerverének szerepét, de az ázsiai tükörhely megmaradt.³⁰

Kiindulva abból, hogy az IFLA közösségében nem mindenkinek van hozzáférése a webhez, s ha igen, meglehetősen drágán, az IFLA egyik patronáló szponzora, a SilverPlatter (USA) elsőként vezette be 1996 júniusában az IFLANET CD-ROM verzióját *IFLANET Unplugged* néven. A CD-ROM egy példányát az 1996-os konferencia minden résztvevője megkapta. Az IFLA és szponzora 1998-ban szerződést kötött, melynek értelmében az utóbbi folytatja az évente megjelenő CD-ROM előállítását, s hozzáférhetővé is teszi a 2002-es glasgow-i IFLA-konferenciáig.

Preservation and Conservation (PAC)

Az IFLA megőrzési és konzerválási magprogramját (PAC) Bécsben indították útjára a könyvtári anyagok megőrzésével foglalkozó 1986-os konferencián, amelyet a nemzeti könyvtárak igazgatóinak konferenciája az IFLA-val és az UNESCO-val együtt szponzorált.

Ellentétben a többi IFLA magprogrammal, a PAC-ot decentralizáltan szervezték meg. Egy központi fókuszpont menedzselte a tevékenységet, a regionális központok voltak felelősek a projekt útnak indításáért régiójukban. A fókuszpontot (nemzetközi központot) a Bibliothèque Nationale fogadja be 1992 óta, s hat regionális központ működik: Washington DC (Library of Congress), Caracas (Biblioteca Nacional de Venezuela), Tokió (National Diet Library), Canberra (National Library of Australia) és Moszkva (Külföldi Irodalom Könyvtára). A párizsi nemzetközi központ egyúttal Nyugat-Európa, Közép-Kelet és Afrika regionális központja. 2000-ben *Marie Thérèse Varlamoff* volt a program igazgatója.

A nemzetközi központ és a regionális központok szorosan kooperálnak. A munka fő szabályait az IFLA és egyes központok között kötött megállapodás tartalmazza. Minden központ menedzsmentje független, s a saját földrajzi környezete által meghatározott követelmények szerint működik. Az igazgatók évente munkaüléseken találkoznak, hogy kijelöljék a program irányait.

A programmal szorosan együttműködik az IFLA konzerválási szekciója. Kiadványai között szerepel az évente megjelenő *International Preservation News*, valamint a konzerválási módszerekre vonatkozó irányelvek és egyéb jelentések sora.

A megőrzésről és konzerválásról 1989. május 22–24-én nemzetközi konferenciát tartottak a Library of Congressben, amelyet a PAC, a konzerválási szekció, a könyvtári és információtudományi folyóiratok kerekasztala, valamint az időszaki kiadványok és sorozatok szekciója szponzorált. A konferencia első két napján a megőrzés kérdéseivel foglalkozó kutatók vettek részt. A második öt nap konzultációsorozat volt a megőrzés kutatással és technológiával kapcsolatos kérdéseiről, s különféle témák bemutatásából állt: környezet, rovarok és penész, alapvető anyagok, épületek tervezése és építése.

Azon túlmenően, hogy számos információkérő megkeresésre válaszolt a megőrzés területéről, a nemzetközi fókuszpont terjedelmes bibliográfiát állított össze az állományvédelmi mikrofilmzésről. A PAC aktívan együttműködik különféle nemzeti ügynökségekkel, hogy koordináltan léphessenek fel a könyvtárakat ért károk esetén, mint például a leningrádi Tudományos Akadémia Könyvtárát ért katasztrofális tűzvész nyomán 1989-ben.

Az IFLA, ICA, ICOM és ICOMOS 1996-ban alakította meg a „Kék Pajzs” nemzetközi bizottságát (International Committee of the Blue Shield) a kulturális örökséghez tartozó objektumok megvédésére fegyveres konfliktusok és természeti csapások esetén. A cél az, hogy a bizottság megerősítésére nemzeti „Kék Pajzs” bizottságok is alakuljanak.

A PAC magprogram 1998-ban a Council on Library and Information Resources-szel (USA) együtt adta ki kiadványát: *IFLA principles for the care and handling of library material*.³¹

Advancement of Librarianship (ALP)

Az ALP betűszót használják az IFLA egyik magprogramjának a megjelölésére: a könyvtárügy

előmozdítása a harmadik világban. Az ALP-t hivatalosan az IFLA 1984-ben Nairobian (Kenya) tartott konferenciáján indították útjára.

Az eredeti elképzelés az volt, hogy a harmadik világban és érdekében kifejezett IFLA-tevékenységeknek hivatalos szervezeti keretekre van szükségük, hogy jobban meg lehessen szervezni és koordinálni a támogatások megszerzését és a projektek kivitelezését.

A már létező magprogramok szervezetét vették mintául, s egy ideiglenes fókuszpontot létesítettek Hágában az IFLA főtítkárságán. Viszont – míg az UBCIM, UAP, UDT és PAC tárgyra orientáltak – az ALP-nek sokkal átfogóbb a küldetése a harmadik világ országai könyvtárügyének fejlesztése és javítása érdekében. Ez azt jelenti, hogy az ALP projektjei és a többi magprogram projektjei gyakran átfedik egymást. Valaki megkérdőjelezhetné például, hogy egy harmadik világ számára szánt UBCIM vagy PAC projekt vajon automatikusan egyben ALP projekt-e. Az IFLA főtítkárságának személyzete sok éven át hangoztatta, hogy nem mindig volt világos az ALP szerepének igazi természete.

Úgy érezték, hogy a munka komplex volta több figyelmet és nagyobb pénzügyi támogatást kíván, mint amennyit erre az IFLA főtítkársága fordítani képes. Ezért az IFLA az északi országok kezdeményezése mögé állt, hogy az ALP fókuszpontját ezekben az országokban hozzák létre. Az északi javaslat egyéves előtervezési szakaszt tartalmazott, és három évre terjedő kísérleti projektet annak kiderítésére, mi válik leginkább a harmadik világ javára.

Az északi kezdeményezést lelkesedéssel fogadta a végrehajtó bizottság, és a tervet a brightoni konferencián vitatták meg. A latin-amerikai és ázsiai IFLA-tagok azt kérték, hogy a tervezésben és kivitelezésben kellő figyelmet fordítsanak a már létező regionális tevékenységekre és programokra, sőt nemcsak az IFLA által elindítottakra, hanem más szervezetekéire is. Az előkészítő tanulmány fontos része legyen az, miképpen lehet beilleszteni az új koncepcióba az ugyanazon régió könyvtári szervezeteinek valamennyi akcióterve kooperációját és koordinálását.

Az IFLA 1988 szeptemberében azt az üzenetet kapta, hogy az északi országok minisztereinek tanácsa nem hagyta jóvá a projektet. Ennek ellenére a Swedish International Development Authority

(SIDA) a Svéd Könyvtári Egyesületen keresztül anyagi támogatást ajánlott fel egy egyéves megvalósíthatósági tanulmány elkészítésére, s egy esetleges svéd fókuszpont felállítására az uppsalai Egyetemi Könyvtárban a főigazgató, *Thomas Tottie* irányítása alatt. A projekt a következőkre terjedt ki:

- realizisztikus célok kitűzése;
- javaslat a program tartalmára és elsőbbségeire;
- az ALP struktúrájának és szervezetének vázlata;
- a program jövőendő gazdáival folytatandó konzultációk, a regionális és nemzeti szint illetékességének megállapítása, beleértve Svédország részvételét;
- az anyagi források meghatározása, és előzetes tárgyalások megindítása a lehetséges fő szponzorokkal;
- javaslat a programok megindításának, megvalósításának és működésének a módjára.

A projekt 1991-ben indult, és a regionális tevékenységek szekcióinak állandó bizottságaival, valamint az IFLA regionális irodáinak a menedzsereivel konzultálva valósult meg. *Brigitta Bergdahl* volt a program első igazgatója; 2001-ben *Brigitta Sandell* lett az igazgató.

Sok időt és energiát vettek igénybe a regionális irodák áthelyezéséről folytatott megbeszélések, amelyek végén Ázsia és Óceánia regionális irodája Kuala Lumpurból (Malajzia) Bangkokba (Thaiföld) költözött. A végrehajtó bizottság 1989 áprilisában *Pongpan Rattanabusit*, a bangkoki British Council könyvtárosnőjét nevezte ki regionális menedzsernek. Őt *Pensri Guaysuwan* asszony követte, s a regionális irodát Bangkokban a Thai Könyvtári Egyesület fogadta be, amihez erős erkölcsi támogatást nyújtott a Thaiföldi Nemzeti Könyvtár.

A végrehajtó bizottság 1997-ben megpróbálta rendezni a régiókon belüli kommunikációs és koordinációs problémákat, s áttekintette azt a javaslatot, amely úgy kívánta módosítani az IFLA eljárási szabályzatát, hogy a regionális állandó bizottságokat olyannak kell tekinteni, mint a nem regionális állandó bizottságokat. A javaslatot befoglalták az IFLA 2000-ben elfogadott új alapszabályába.

Freedom Access to Information and Freedom of Expression (FAIFE)

Az IFLA 1997-ben megalakította az információhoz való hozzáférés szabadságával és a kifejezés szabadságával foglalkozó bizottságot (FAIFE). 1999-es állásfoglalásában megerősítette, hogy

támogatja, védi és előmozdítja a szellemi szabadságot, ahogyan azt az ENSZ meghatározta az emberi jogokról kiadott egyetemes nyilatkozatában. Az IFLA kijelentette, hogy az emberek alapvető joga, hogy hozzáférhessenek a tudás, az alkotó gondolat és szellemi tevékenység kifejeződéséhez, s hogy nézeteiket nyilvánosan kifejtthessék.

Az IFLA állásfoglalásában kimondta, hogy a tudáshoz való jog és a kifejezés szabadsága ugyanannak az alapelvnek két aspektusa. A tudáshoz való jog a lelkiismereti és gondolatszabadság követelménye, az információhoz való hozzáférés szabadságának pedig szükséges előfeltétele a gondolatszabadság és a kifejezés szabadsága.

Az IFLA megállapítja, hogy a könyvtári és információs szakmának lényegi felelőssége a szellemi szabadság iránti elkötelezettség. Felhívja a könyvtárakat és a könyvtári személyzetet, hogy ragaszkodjanak a szellemi szabadság, az információhoz való akadálytalan hozzáférés és a kifejezés szabadsága alapelveihez, s tartsák tiszteletben a könyvtárhasználók magánszféráját. Arra ösztönzi tagjait, hogy mozgósítsák elő ezeknek az elveknek elfogadását és realizálását.

Az IFLA/FAIFE 2001-ben adta ki *Libraries and intellectual freedom world report* c. kiadványát, amely az első nagyobb próbálkozás volt arra, hogy világszerte kapcsolatokat építsenek ki a könyvtárak gyakorlata és a szellemi szabadság védelmében folytatott tevékenysége terén.³² Több mint 140 országgal vették fel a kapcsolatot, s a világ független nemzeteinek körülbelül negyedére, és az IFLA-ban képviselt országok harmadára terjedt ki a jelentés.

Ez a *világjelentés* rövid, tényszerű beszámoló, az egyes országok vagy régiók tényleges helyzetét írja le az alábbiak szerint:

- a könyvtárak, könyvtárosság és a szellemi szabadság általános helyzete;
- különleges esetek, események, vagy a cenzúra oldaláról mutatkozó provokációk példái;
- a könyvtárakat, könyvtárosságot és a szellemi szabadságot érintő törvényalkotás;
- a könyvtári egyesületek álláspontja és politikája a szellemi szabadság tekintetében, beleértve a viselkedési vagy etikai szakmai kódexeket.

Az egyes országok könyvtári helyzetéről szóló beszámolók áttekintést adnak arról, milyen is a könyvtári szolgálat állapota a világon. Bemutatják, milyen hatása van vagy volt a háborúnak, a gyar-

matosításnak, az ideológiának és a vallásnak a könyvtárak fejlődésére és a társadalomban játszott szerepére.

Az IFLA/FAIFE iroda Koppenhágában működik, s elsősorban Dánia és Svédország tartja fenn. Jelenlegi igazgatója *Susanne Seidelin*.

Committee on Copyright and other Legal Matters (CLM)

Az IFLA törődése a szerzői jog és a könyvtárak viszonyával évtizedekre nyúlik vissza. Az elmúlt 25 év erőfeszítései azzal kezdődtek, hogy 1974-ben a washingtoni közgyűlésen az IFLA és az International Association of Law Libraries közös munkacsoportot állított fel. Abban az időben már előkelő helyen szerepelt a problémalistán az, milyen hatást gyakorol a számítógépes technológia a szerzői jogra.

A végrehajtó bizottság 1997-ben alakította meg a szerzői joggal és egyéb jogi ügyekkel foglalkozó bizottságot (CLM); *Marianne Scott*ot kérték fel az elnöki tisztre, aki korábban a National Library of Canada igazgatója volt. A bizottság célja biztosítani, hogy a szakma, még inkább a könyvtárhasználók hangját meghallják azokon a nemzetközi küzdőtereken, ahol a szerzői jogalkotás kérdéseiben határoznak.

A tagokat felkérték, jelöljenek alkalmas személyeket a bizottságba, amely hivatalos üléseinek első sorozatát az amszterdami IFLA-konferencián tartotta meg (1998). A témák hosszú sorának volt a tagokat érintő jogi vonatkozása. Ezek közül kiemelkedő a szerzői jog és különösen a WIPO tevékenysége. A további kérdések közé tartozott: hogyan lehet a tagság körében javítani a szerzői jog ismeretét és megértését, vagy a firenzei egyezményrel összefüggő témakör (tankönyvek és egyéb információs termékek importja), vagy a licencelés. A CLM nagyon érdekelt abban, milyen feltételekkel kötik meg a térítési díjakra és licencelésre vonatkozó szerződéseket, különösen ha kihatásuk van a tisztességes használat vagy megállapodás (fair use, fair dealing) koncepciójára.

Gondokat okoz az a helyzet is, amibe a könyvtárak kerültek a nagy multinacionális kiadóvállalatok globális fúziója következtében. A magánszférával kapcsolatos kérdések is kiemelkedő jelentőségűek. A hadizsákmány visszaszolgáltatása ugyan csak érdeklődést kiváltó téma ugyanúgy, mint a Kék Pajzs egyezmény, vagy a kulturális vagyon

védelme konfliktusok és természeti katasztrófák idején. A bizottság részben a tagok által jelölt személyekből áll, részben a bizottság tagjai által kiválasztott illetékes személyekből és másokból, akik hasznosan működhetnek közre ezen a területen. Mintegy 23 ország van képviselve a bizottságban, ami a földrajzi és gazdasági érdekeltség széles spektrumát adja. A bizottság tagjaiból két- vagy többfős munkacsoportok alakultak a fent említett témák gondozására. A titkársági feladatokat az IFLA UAP irodája látja el. A szokásos titkársági teendők mellett az UAP iroda az egész világról gyűjti a könyvtárakkal kapcsolatos jogi fejleményekről szóló információkat.

A bizottság 2000-ben kiadta az *IFLA position paper on copyright in the digital environment* c. dokumentumot.³³

Az IFLA előretekint

Amikor 1927. szeptember 30-án 15 ország felhatalmazott küldöttei találkoztak Edinburghban, hogy könyvtári szervezeteik nevében aláírják azt az egyezményt, amely létrehozta az *International Library and Bibliographical Committee*-t, abban a hitben tették, hogy a könyvtáraknak és a bibliográfiának meglesz a helyük a jövő világában is.

Ezzel a lépéssel kezdetét vette a Federation of Library Associations and Institutions a következő 75 éven át tartó növekedése. Az IFLA egymást követő irányító testületei ugyanerről a hitről tettek tanúbizonyságot. A szövetség alapszabályát 1929-ben módosították Rómában és Velencében, 1959-ben Varsóban, s ismét Rómában 1964-ben. Az 1976-os lausanne-i változtatások az elkövetkező 20 évre határozták meg az IFLA menedzselését. A tagság gyors növekedése az 1980-as években felhívta a figyelmet arra, hogy további változtatásokra van szükség az IFLA menedzselési módszereiben. 1990-re a szövetséghez 1305 tagesgyesület, társult tag és konzultatív státussal rendelkező tag tartozott 132 országból (ezen belül 86 ország a harmadik világban).³⁴ A spanyol az IFLA ötödik hivatalos nyelvává vált 1989-ben. Komoly erőfeszítéseket tettek, hogy megalakítsák az IFLA szponzorainak csoportját. Ezek kereskedelmi cégek és ügynökségek voltak, amelyek később tagok lettek, és pénzügyi támogatást nyújtottak. Ami a kormányoktól származó támogatást illeti, az IFLA kifejezte készségét, hogy együttműködik nemcsak az ENSZ ügynökségeivel, hanem az Európai Közösséggel és a világ más részeinek a kormányaival is.

Az éves konferenciák egyre népesebbek lettek, a résztvevők száma elérte a 2000-et, 3000-et, sőt 5000-et.³⁵

Az IFLA alapszabálya és eljárási szabályzata revíziójára kiküldött munkacsoport vezetője, *Warren Horton* nagyon is alapvető változtatásokat terjesztett elő 1999-ben az IFLA szervezetét és irányítását illetően. A munkacsoport egységesen azon a nézeten volt, hogy a szövetségnek továbbra is lényegében könyvtári alapokon kell nyugodnia, de be kell fogadnia más információközvetítőket is. Szilárdan hitt abban, hogy a szövetség jövője egészsége, növekedése, hatásossága és életeréje szempontjából központi jelentősége van az egyesületek, intézmények és emberek kombinációjának. Szervezeti struktúrája mégsem tükrözte ezt abban az időpontban. A nacionalizmus nagyon is gátolta a szövetség lehetőségét, hogy egy igazán az egész világra kiterjedő szervezetté váljék.

A kulcsfontosságú kérdések közé tartozott a irányítási mechanizmus, amely túlságosan megnehezítette azoknak a személyeknek a beválasztását, akik nem a szövetség hagyományos hatalmi blokkjait képező, nagy, fejlett országokból jönnek. Ez a hatalmi koncentráció ártott a szövetségnek. Sok tagot gyakorlatilag megfosztott szavazati jogától az a választási rendszer, amely az éves konferenciákon való részvételen és egy bonyolult, mégis szűkre szabott meghatalmazotti rendszeren alapult. A munkacsoport a szövetség új struktúrája mellett érvelt, amely a következő elvekre épülne.³⁶

- a tagság kapjon lehetőséget arra, hogy nemzetközileg szélesebb körben kapcsolódhasson be a politikacsinalásba;
- a választási rendszer legyen demokratikusabb, de egyben legyen tekintettel arra, hogy a szövetség az egyesületek erős alapján nyugszik;
- hatásosabban kell integrálni a szövetség politikai és szakmai munkáját.

A munkacsoport két első javaslatában a következőket ajánlotta:

1. A közgyűlés, bár évente ül össze, továbbra is a szövetség irányító testülete.
2. A jelenlegi irányító mechanizmust az alábbi váltsa fel:
 - Egy legalább 25, de nem több mint 30 tagból álló irányító tanács (Governing Board), amely a felelős a szövetség politikájáért és szakmai tevékenységéért. Ezt egy postai/elektronikus szavazási rendszer segítségével minden két évben választják meg, s az eredményt a következő közgyűlésen hirdetik ki. A hivatali idő

két év, amely az újválasztás egyszeri lehetőségével újabb két évre meghosszabbítható.

- Az irányító tanács tagsága a következőkből áll: elnök és alelnök (előzetesen vagy előre megválasztott elnök), akiket a tagság közvetlenül választ meg; 13 tag, akiket a közgyűlés választ meg; a szakmai bizottságnak a szakosztályokat képviselő választott tagjai és a szakmai bizottság választott elnöke.

További javaslatok más változtatásokat is előírtak az 1974-es alapszabályban.

A javasolt változtatásokról az 1999-es bangkoki konferencián folytattak vitát, amikor is egy kivétellel az összes javaslatot elfogadták. A jeruzsálemi konferencián (2000) további viták után jóváhagyták a revideált alapszabályt és eljárási szabályzatot (Statutes of Rules and Procedure).

Az új alapszabály 6. paragrafusa határozza meg a szövetség alapértékeit. Ezek a következők. Az IFLA:

- hisz abban, hogy az embereknek, közösségeknek és szervezeteknek szabad hozzáférésre van szükségük az információhoz, gondolatokhoz és műalkotásokhoz fizikai, mentális, demokratikus és gazdasági jólétük érdekében;
- meg van győződve arról, hogy jó minőségű könyvtári és információs szolgáltatások létrehozása és nyújtása segítséget jelent a hozzáférés garantálásában;
- elkötelezett az iránt, hogy szerte a világon lehetővé teszi a könyvtári egyesületeknek és intézményeknek, valamint személyzetüknek, hogy részt vehessenek a szövetség irányításában és politikája meghatározásában, tekintet nélkül földrajzi elhelyezkedésükre;
- elfogadja az információhoz, gondolatokhoz és műalkotásokhoz való szabad hozzáférés alapelveit, amelyeket az emberi jogok egyetemes deklarációjának 19. paragrafusa foglal magában;
- hisz abban, hogy minden tagnak jogában áll bekapcsolódni a szövetség tevékenységébe, és hasznot húzni belőle, tekintet nélkül állampolgárságra, etnikai származására, nemre, nyelvre, politikai meggyőződésre, fajra vagy vallásra.³⁷

A bostoni konferencián (2001. augusztus 19.) az új közgyűlés kitágította a tagsági kategóriákat, s lehetővé tette egyének számára is a csatlakozást, s intézményi tagokként vette fel a nagyobb könyvtárak alegységeit, az egyszemélyes könyvtárakat, az iskolai könyvtárakat és forrásközpontokat. A legkevésbé fejlett országok egyszemélyes könyvtárai-

nak kevesebb mint a felét kell fizetniük a fejlett országokban hasonló tagok számára megszabott tagdíjnak.

Az IFLA és a digitális vízvázlat

Nem úgy, mint a könyvtárak nyomtatott publikációkhoz való hozzáférése, az elektronikusan publikált és terjesztett anyagokhoz való hozzáférés sok változást okozott világszerte a könyvtári szolgáltatások minden aspektusában. Új módszerekre és rendszerekre volt szükség a konzerválásban, gyűjteményépítésben, helybeli használatban és a személyzet képzésében ahhoz, hogy lépést lehessen tartani a személyi számítógép elterjedésével és a könyvtárakra tett hatásával az 1980-as évek óta.

Nem minden könyvtárhasználó fér hozzá az elektronikus információs szolgáltatásokhoz. Ezt fejezi ki a „digitális vízvázlat” kifejezés, amelyet – másokkal együtt – arra használnak, hogy leírják a gazdag és szegény országok közötti különbségeket, és azok között, amelyek képesek közvetíteni használóikhoz az elektronikus kommunikációs hálózatok tartalmát, s amelyek nem. Az IFLA társadalmi felelősséggel foglalkozó vitacsoportja (az oktatási és képzési szekcióhoz tartozik) első dolga volt, hogy foglalkozzék az információban gazdagok és az információban szegények között húzódó, egyre mélyülő szakadékkal mind az országok között, mind az egyes országokon belül. Az IFLA 2002. május 1-jén tette közzé az *IFLA Internet Manifesto* c. dokumentumát, amelyet az IFLA/FAIFE készített el, s egyebek között kinyilvánította, hogy „az információhoz való akadálytalan hozzáférés a szabadság, egyenlőség, globális megértés és béke lényeges feltétele”.³⁸

A manifesztumot angolul, franciául, németül, oroszul és spanyolul adták ki.

A könyvtári szolgálatok azon vették észre magukat, hogy helyet kell adniuk az egyre növekvő számú, nemzetközileg forgalmazott elektronikus információs terméknek, amelyek mindegyike profitot törekszik biztosítani tulajdonosa számára. 1985-től kezdve a Világkereskedelmi Szervezet (World Trade Organization = WTO) vállalt felelősséget azokért a kormányközi feladatokért, amelyeket korábban a WIPO látott el. A WTO több jelentős, az információs szolgáltatásokat érintő nemzetközi és kormányközi egyezményt fogadott el, melyek közé tartozik a General Agreement on Trade

in Services (GATS) és az Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS).

A TRIPS lett a legátfogóbb nemzetközi kormányzati eszköz a szellemi tulajdon kezelésére. A szellemi tulajdon könyvtári használatát az általa szabott keretek megváltoztatták. Az egyezmény minimális nemzeti követelményeket állított a szerzői és kapcsolatos jogok tekintetében, beleértve a számítógépes programokat és adatbázisokat is. Ezeket a követelményeket érvényesíteni lehet minden országban, amely csatlakozott az egyezményhez. A végrehajtásnak a TRIPS egyezményben foglalt módszerei elmozdulást jelentenek a szellemi tulajdon jog korábban létező konvencióitól.³⁹

A TRIPS kinyilvánított célja az egyetemesség. Az iparosodott országok azzal a nyilvánvaló céllal szorították a fejlődő országokat arra, fogadják el a TRIPS egyezményt, hogy egyetemessé tegyék a szellemi tulajdon védelmének szabályait, amelyeket az iparosodott országok már befoglaltak saját nemzeti törvényalkotásukba.

Erre az új nemzetközi rendre az IFLA két jelentős nyilatkozattal válaszolt: az egyik a *Licensing principles*, amelyet 2001 márciusában fogadtak el,⁴⁰ a másik pedig a WTO-val kapcsolatos IFLA álláspont, amelyet először 1999-ben fogadtak el, és a bostoni konferencián módosítottak 2001-ben.⁴¹ Több kormányközi tárgyalási forduló után 13 ország, közöttük az USA, Japán, Szingapúr, kötelezettséget vállalt arra, hogy a kereskedelmi egyezményekben hozzáférést biztosít „könyvtárak, levéltárak, múzeumok és más kulturális szolgálatok” számára. Valószínű, hogy további országok fognak beszállni a GATS-tárgyalásokba az elkövetkező években. Ennek meglesz a maga hatása a világ digitális vízvázlatjának módosítására, s elképzelhető, hogy változásokat eredményez a nemzeti könyvtári és információs szolgáltatásokban, különösen a fejlődő országokban.

H. Kay Raseroka, az IFLA 2001-ben előzetesen megválasztott elnöke kijelentette: „Az információs-kommunikációs technológia kiemelkedő jelentősége az információellátásban, valamint a Világbank és a Nemzetközi Pénzügyi Alap ösztönözte privatisációs igény azt eredményezte, hogy újra érdeklődés mutatkozik egy nemzeti információs politika kialakítása iránt. Az esetek többségében azonban ez a politika inkább az információs csatornák kiépítésével foglalkozik, semmint az információs tartalommal. Ezért parancsoló, hogy a könyvtári rend-

szerek mint tartalomszolgáltatók vegyenek részt az információs politika kialakítására irányuló minden erőfeszítésben, s egy átfogó, egységes megközelítés mellett érveljenek, amelynek segítségével világosan meg lehet határozni a szerepeket, és az információs szolgálatban minden érdekelt tevékenységét fenntartó módon lehet finanszírozni. Ez olyan terület, ahol sürgős szükség mutatkozik magas szintű nemzetközi közbenjárásra az UNESCO és az IFLA révén.⁴²

Köszönetnyilvánítás

Sokan járultak hozzá az IFLA fejlődéséhez az 1979–2002-es időszakban. Ez a cikk csak nagyon sommásan foglalhatta össze erőfeszítéseiket, s lehetetlen volt felsorolni neveiket. Az IFLA továbbra is várja a szekciók és szakosztályok történetéről szóló részletes beszámolókat, mert csak így fog kikerekedni a világ írni-olvasni tudásához és tudományához való hozzájárulásának teljes története. Köszönöm azt a különleges segítséget, amelyet Margreet Wijnstroomtól és Dia Posthumától (Hollandia), Ingrid Parenttól és Elaine Gorajtól (Kanada) kaptam a cikk elkészítése során, valamint az IFLA Journal szerkesztőjének, Stephen Parkemnek a támogatását.

Jegyzetek és hivatkozások

- ¹ ANDERSON, Dorothy: IFLA's Programme of Universal Bibliographic Control: Origin and Early Years. = IFLA Journal, 26. köt. 3. sz. 2000. p. 209–214.
- ² SHIMMON, Ross: IFLA Council Report, 1997–1999. p. 3.
- ³ Az IFLA főtitkársága 2002 májusában bocsátotta rendelkezésre a 2002. március 1-jén érvényes regisztrációs és tagsági adatokat.
- ⁴ IFLA. Medium-Term Programme 1981–1985. The Hague, 1982. p. 20.
- ⁵ U. ott, p. 21.
- ⁶ U. ott.
- ⁷ IFLA. Section of Libraries for the Blind. Guidelines for Library Service to Braille Users. 1998. Csak online érhető el: <http://www.ifla.org/VII/s31/pub/guide.htm>.
- ⁸ UNESCO Public Library Manifesto, 1994. Paris, UNESCO, 1994. 3 p. Az IFLA-val kooperációban készült. Az angol verzió elérhető: <http://www.ifla.org/VII/s8/unesco/eng.htm> vagy <http://www.unesco.org/webworld/libraries/manifestos/libraman.html>. Más nyelvű verziói is elérhetők online: <http://www.ifla.org/VII/s8> vagy http://www.unesco.org/webworld/libraries/manifestos/index_manifestos.html. Minden verzió papírfórmában is kapható.
- ⁹ UNESCO/IFLA School Library Manifesto. Az angol verzió online elérhető: <http://www.ifla.org/VII/s11/pubs/manifest.htm> vagy http://www.unesco.org/webworld/libraries/manifestos/school_manifesto.html. Más nyelvű verziói is elérhetők online: <http://www.ifla.org/VII/s11/> vagy <http://www.unesco.org/>

[webworld/libraries/manifestos/index_manifestos.html](http://www.ifla.org/VII/s11/pubs/manifest.htm). Minden verzió papírfórmában is kapható.

- ¹⁰ The Public Library Service: IFLA/UNESCO Guidelines for Development. Prepared by a working group chaired by Philip Gill on behalf of the Section of Public Libraries. München, K.G. Saur, 2001. xvi, 116 p. (IFLA Publication 97) ISBN 3-598-21827-3
- ¹¹ IFLA. Section of Libraries for Children and Young Adults. Guidelines for Library Services for Young Adults. Kapható az IFLA főtitkárságán.
- ¹² IFLA. Section on Library Services to Multicultural Populations. Multicultural Communities: Guidelines for Library Services. 2nd ed. rev. 1998. Az angol verzió online elérhető: <http://www.ifla.org/VII/s32/pub/guide-e.htm>. A francia, német és spanyol verziót PDF formában lásd: <http://www.ifla.org/VII/s32/slsmp.htm#2b>.
- ¹³ INTAMEL. Review of the Three Year Research and Exchange Programme 1968–71. Liverpool, 1971. p. 2.
- ¹⁴ IFLA. Section on Acquisition and Collection Development. Guidelines for a Collection Development Policy using the Conspectus Model. Az angol verzió csak online érhető el: <http://www.ifla.org/VII/s14/nd1/gcdp-e.pdf>. A francia és spanyol verziót lásd: <http://www.ifla.org/VII/s14/sae.htm#3>.
- ¹⁵ IFLA. Section on Document Delivery and Interlending and Core Programme for UAP and Office for International Lending. International Lending and Document Delivery: Principles and Guidelines for Procedure. Jelentős átdolgozása: 2001. IFLA Journal, 27. köt. 3. sz. 2001. p. 187–189. Az angol verzió online elérhető: <http://ifla.org/VII/2/p3/ild.htm>, ahonnan ugrópontok vezetnek a francia, német, olasz és spanyol verzióhoz.
- ¹⁶ SZILVÁSSY Judith (Az IFLA Section on Serial Publication támogatásával): Basic Serials Management Handbook. Revised edition. München, K.G. Saur, 1996. 172 p. (IFLA Publication 77) ISBN 3-598-21802-6. A tartalomjegyzék, előszó és bevezetés online elérhető: <http://www.ifla.org/VII/s16/p1996/rep1.htm>.
- ¹⁷ IFLA. Section on Serial Publications. Round Table on Newspapers. Guidelines for Newspaper Preservation Microfilming. The Hague, IFLA, 1996. (IFLA Professional Reports 49) ISBN 90-70916-59-2. Az angol verzió online is elérhető: <http://www.ifla.org/VII/rt13/broch/pr49-e.pdf>. A francia verzió online elérhető: <http://www.ifla.org/VII/rt13/broch/pr49-f.pdf>.
- ¹⁸ KOMOROUS, Hana–HARRIMAN, Robert: International Guidelines for the Cataloguing of Newspapers. Prepared for the Working Group on Newspapers by Hana Komorous with the assistance of Robert Harriman. Frankfurt am Main, IFLA UBCIM Programme, 1989. vi, 28 p. Online elérhető: <http://www.ifla.org/VII/rt13/broch/intguide.pdf>.
- ¹⁹ IFLA. Round Table for the Management of Library Associations. Guidelines for Financial Management of Library Associations: accounts and budgeting.

- Csak online érhető el: http://www.ifla.org/VII/rt6/pub/ifla_02.pdf.
- ²⁰ U. ott. Guidelines for Governing and Leading Library Associations. Csak online érhető el: http://www.ifla.org/VII/rt6/pub/ifla_01.pdf.
- ²¹ U. ott. Guidelines for Library Association Operations. Csak online érhető el: http://www.ifla.org/VII/rt6/pub/ifla_03.pdf.
- ²² IFLA. Section on Education and Training. Guidelines for Professional Library/Information Educational Programs – 2000. Information Development, 17. köt. 4. sz. 2001. p. 269–271. Online is elérhető: <http://www.ifla.org/VII/s23/bulletin/guidelines.htm>.
- ²³ WIJASURIYA, D.E.K.: IFLA's Core Programme in Advancement of Librarianship in the Third World. = IFLA Journal, 14. köt. 4. sz. 1988. p. 324–333.
- ²⁴ Report of the Professional Board, 1997–1999 by the Chair, Sissel Nielsen. = IFLA Journal, 25. köt. 5–6. sz. 1999. p. 297.
- ²⁵ Presentation of the Accounts 1997–98 and the Financial Guidelines 1999/2000 by the Treasurer, Derek Law. = IFLA Journal, 25. köt. 5–6. sz. 1999. p. 295.
- ²⁶ U. ott.
- ²⁷ COBLANS, H.: Bibliography: International, National and Special. International Congress of Librarians and Documentation Centres, Brussels, Sept. 11–18, 1955. Volume I, Preliminary Reports, p. 44.
- ²⁸ BELL, Barbara L.: National Bibliographies and the International Conference on National Bibliographic Services Recommendations. 67th IFLA Council and General Conference, Boston, 2001. Code 120–199 (WS) – E p. 1.
- ²⁹ Online kapcsolatok az UNIMARC Manuals and Guidelineshez, valamint az UBCIM kiadványokhoz elérhetők: <http://www.ifla.org/VI/3/ubcim.htm#3>.
- ³⁰ IFLANET: main site: <http://www.ifla.org>. Mirror site, Asia and Pacific: <http://www.ifla.org.sg>.
- ³¹ ADCOCK, Edward P. – VARLAMOFF, Marie-Thérèse – KREMP, Virginie: IFLA Principles for the Care and Handling of Library Material. Compiled and edited by Edward P. Adcock with the assistance of Marie-Thérèse Varlamoff and Virginie Kremp. IFLA Core Programme on Preservation and Conservation and Council on Library and Information Resources. (International Preservation Issues, no. 1) Online hozzáférhető: <http://www.ifla.org/VI/4/news/pchlm.pdf> és <http://www.clir.org>.
- ³² IFLA/FAIFE. Libraries and Intellectual Freedom: IFLA/FAIFE World Report. Copenhagen, IFLA/FAIFE Office, 2001. 222 p. ISBN 87-988013-1-7.
- ³³ IFLA. Committee on Copyright and other Legal Matters. The IFLA Position Paper on Copyright in the Digital Environment. = IFLA Journal, 26. köt. 5–6. sz. 2000. p. 374–375. Online is hozzáférhető: <http://www.ifla.org/III/clm/p1/npos-dig.htm>.
- ³⁴ IFLA. Secretary General. Annual Report 1990. IFLA Annual, 1991. p. 51.
- ³⁵ A stockholmi konferencián (1990) 2000-en látogatták meg a kiállításokat.
- ³⁶ Presentation of the Report of the Working Group on the Revision of IFLA's Statutes and Rules of Procedure by the Chair, Warren Horton. = IFLA Journal, 25. köt. 5–6. sz. 1999. p. 304.
- ³⁷ IFLA Journal, 26. köt. 2. sz. 2000. p. 134.
- ³⁸ IFLA Journal, 28. köt. 2. sz. 2002. p. 81–84.
- ³⁹ CORREA, Carlos M.: Intellectual Property Rights, the WTO and Developing Countries, Zed Books Ltd., London and New York, 2000. p. 2.
- ⁴⁰ IFLA. Committee on Copyright and other Legal Matters. IFLA Licensing Principles. = IFLA Journal, 27. köt. 3. sz. 2001. p. 185–187.
- ⁴¹ IFLA. Governing Board. The IFLA Position on the World Trade Organization. = IFLA Journal, 27. köt. 5–6. sz. 2001. p. 340–341. Online is elérhető: <http://www.ifla.org/III/clm/p1/wto-ifla.htm>.
- ⁴² RASEROKA, Kay: Lifelong Learning: bridging the digital divide and planning for the future. = IFLA Journal, 27. köt. 5–6. sz. 2001. p. 328–329.

Beérkezett: 2003. II. 2-án. Fordította: Papp István

Új projekt a Vatikán könyvtárának elérésére

A Hewlett-Packard Co. cég és a Vatikán közös projekt indítását adta hírül, amelynek célja az emberek milliói számára a Vatikán Apostoli Könyvtára hatalmas művészettörténeti és kulturális örökségének online elérése. A könyvtárat V. Miklós pápa (1447–1455) létesítette, jelenleg 1,6 millió antik és nyomtatott kötetet, számos kéziratot, értékes antikvitásokat stb. tartalmaz. A Szentszék webhelyének új része olyan kéziratok, dokumentumok és antik szövegek másolatait szolgáltatja bárkinek, amelyek eddig csak tudósok és egyetemi tanárok számára voltak hozzáférhetők. A HP szállítja a

teljes rendszert, ezeken kívül képkalkoló és nyomtató eszközökkel is ellátja a könyvtár fényképészeti laboratóriumát. A kutatók a ritka könyvek és műkincsek igen jó minőségű, nagy felbontású képeihez juthatnak hozzá.

További információ: www.vatican.va

/Advanced Technology Libraries, 31. köt. 12. sz. 2002. p. 6./

(R. P.)